

LBRIS

We know
books

Benito Mussolini
Il Duce

LITERA
București

Benito Mussolini. El Duce italiano

© pentru ideea originală, EMSE EDAPP, S. L., 2024

© pentru texte, Juan Carlos Moreno, 2024

© pentru prezenta ediție, EMSE EDAPP, S. L., 2024

Îngrijire editorială: Bonalletra Alcompas, S. L.

Design și ilustrație copertă: Pau Taverna

Design și machetare: LitusGràfic

Fotografie copertă: Pictorial Press Ltd / Alamy Foto Stock

© Ilustrații și fotografii din interiorul cărții: p. 9 și 22. Wikimedia Commons; p. 27. Illustrazione Italiana, 1922, n. 45/Wikimedia Commons; p. 61. Heritage Image Partnership Ltd/Alamy Stock Photo – Image ID: HT0TYE (RM); p. 79. Imagine preluată de Wikimedia Commons în colaborare cu Arhivele Federale Germane; p. 111. National Archives and Records Administration, National Archives Identifier (NAID) 531165/Wikimedia Commons; p. 131. Vincenzo Carrese, domeniul public/Wikimedia Commons.
Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Benito Mussolini

Il Duce

Juan Carlos Moreno

Copyright © 2025 Grup Media Litera

pentru ediția în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Doina Arabela Saavedra Duque

Corector: Rodica Crețu

Copertă: Vlad Panfilov

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MORENO, JUAN CARLOS

Benito Mussolini: Il Duce /

Juan Carlos Moreno. – București: Litera, 2025

ISBN 978-630-342-943-4

929

94

Cuprins

„Cuvântul înfricoșător și fascinant: război“	7
De la stat la imperiu fascist	31
Pactul de Oțel	59
„Cei mai răi aliați cu putință“	83
Calvar și patimi	107
Cronologie	131

„Cuvântul înfricoșător și fascinant: război“

Pe 11 septembrie 1915, Benito Mussolini a îmbrăcat im-
pozanta uniformă de *bersagliere*, unitatea de infanterie a
armatei italiene, și, cu pușca în mână, a pornit în marș
spre front, împreună cu restul camarazilor săi. Era în-
tr-o stare aproape euforică, după cum bine au putut con-
stata cititorii publicației *Il Popolo d'Italia*, ziarul pe care
el însuși îl fondase în noiembrie precedent, la Milano.
„E timp de război, așadar se merge la război. E firesc!“¹,
scrisese, cu două zile înainte, în prima rubrică a ziaru-
lui menită să ofere cititorilor săi informații de primă
mână despre lupta pe care armata italiană o ducea împo-
triva austriecilor în Alpi. A mărșăluit ca un soldat și,
ca atare, a înfruntat cu stoicism zilele lungi și grele prin

¹ Benito Mussolini, *Il mio diario di guerra (1915-1917)*, Imperia, Milano, 1923, p. 13 (traducerea autorului).

munți până la destinație, Monte Nero, unde unitatea sa, Regimentul 11 *Bersaglieri*, a sosit șase zile mai târziu.

Încă din noaptea sosirii, Mussolini a experimentat războiul de tranșee. Cu onomatopee și expresii rapide, scurte și seci, aidoma focului mitralierelor, a notat în jurnalul său: „La ora zece a început acțiunea. Se aude *bum*-ul sec și tunător al tunurilor italiene. Puștile austriece își accelerează *ta-bum*-ul. «Motocicletele morții» încep și ele să galopeze. *Ta-ta-ta-ta*-ul lor atinge o viteză fantastică. 600 de focuri pe minut. Grenadele de mână sfășie aerul. După miezul nopții, focul atinge o intensitate infernală. Rachetele de semnalizare străbat neînterupt cerul, în timp ce pe toată linia se trage cu disperare. Pe capetele noastre plouă cu gloanțe. «La pământ, la pământ!», se striga.”¹ Lângă el, un soldat a fost rănit la braț de explozia unei bombe, dar Mussolini nu și-a pierdut calmul. Acea primă noapte în tranșee, scria el, „a fost plină de evenimente, dar și emoționantă”.²

Entuziasmul față de experiența războiului nu i-a scăzut în zilele care au urmat; dimpotrivă. Mussolini a constatat că se simțea în largul său în atmosfera de camaraderie virilă de pe front. Cu atât mai mult cu cât acest război era războiul *lui*, pentru că nimeni nu făcuse atât de mult pentru a convinge guvernul italian să treacă de la păstrarea unei neutralități rușinoase la lupta alături de Tripla Antantă formată din Franța, Regatul Unit și Rusia. Și nu era singurul care gândea astfel. „Campania

Mussolini în uniformă de *bersagliere*, participând la Marele Război

dumneavoastră jurnalistică pentru intervenție vă onorează atât pe dumneavoastră, cât și jurnalismul italian”, l-a asigurat un căpitan, pe 19 septembrie.¹

Da, fără îndoială, toate sacrificiile personale pe care a trebuit să le facă pentru a ajunge acolo au meritat: prietenii și loialitățile distruse, insultele și ura foștilor săi camarazi... Căci Mussolini, soldatul care în paginile jurnalului său se arăta gata să ofere până și ultima picătură de sânge patriei sale, nu cu mult timp în urmă apăruse, cu aceeași ardoare, o poziție diametral opusă, aceea

¹ *Ibidem*, p. 25.

² *Ibidem*, p. 26.

¹ *Ibidem*, p. 31.

a internaționalismului pacifist cu rădăcini socialiste. Prin urmare, credința sa era cea a convertitului: odată ce s-a identificat cu ea, îi va rămâne fidel până la capăt. Războiul a devenit astfel o parte esențială a vieții sale, punctul central al ideologiei regimului fascist pe care, în acea tranșee alpină înghețată, nimeni, nici măcar el, nu bănuia că îl va întemeia doar șapte ani mai târziu.

Un copil neastâmpărat și violent

Drumul care l-a dus pe Mussolini în tranșeele alpine a fost pe cât de lung, pe atât de sinuos. Punctul său de plecare l-a constituit Varano dei Costa, un vechi cătun din comuna Predappio, în regiunea Emilia-Romagna. Acolo, pe 29 iulie 1883, s-a născut viitorul dictator.

Politica l-a înconjurat pe copil încă de la venirea sa pe lume, aceasta fiind și cea care l-a determinat pe tatăl său, Alessandro, un fierar cu convingeri socialiste înflăcărâte, să îi dea primului său născut numele Benito Amilcare Andrea: primul, ca un omagiu adus liderului revoluționar mexican Benito Juárez; celelalte două, după conaționalii săi Amilcare Cipriani și Andrea Costa, primul deputat socialist din Italia. Soția sa, Rosa Maltoni, profesoară la școala locală, nu a avut de ales decât să cedeze; în schimb, l-a convins pe Alessandro, al cărui socialism era virulent anticlerical, să accepte botezul copilului. Mai târziu, familia se va mări cu încă doi copii: Arnaldo, născut în 1885, și Edvige, în 1888.

Într-un opuscul autobiografic scris între 1911 și 1912, însuși Mussolini recunoaște că a fost „un puști agitat și violent”¹, care obișnuia să vină acasă plin de vânătași sau cu capul spart de câte o piatră. Îi plăcea și să învețe, dar asta nu l-a împiedicat să se distreze jefuind fermele vecinilor în fruntea unei bande de hrăpăreți. Mulți ani mai târziu avea să-i mărturisească iubitei sale Clara Petacci cât de mult își făcuse mama să sufere cu acest comportament: „Biata și scumpa mea mamă, ce-o mai făceam să dispere. Îmi spunea: «Benito, ești un băiat talentat, dar îți lipsește rațiunea, mă faci să disper». Iar eu îi răspundeam: «N-o fac intenționat, mamă, ce să fac dacă nu pot să stau locului?»”²

Această viață plină de libertate s-a încheiat brusc în 1892 când, în urma unei dispute în familie, a fost trimis la un internat salezian din Faenza. Pentru băiat, aceasta a fost cea mai amară perioadă a copilăriei sale, nu atât din cauza dorului de casă, cât din cauza atmosferei opresive a școlii, a umilințelor și a maltratărilor suferite de elevii din clasa a treia primară, printre care se afla și el, din partea preoților salezieni. Impulsionat de proclamațiile anticlericale și pro-egalitate pe care le auzise atât de des de la tatăl său, băiatul s-a revoltat împotriva unei situații pe care o considera nedreaptă. Pedepsele draconice care i-au fost impuse nu au fost de nici un folos și, departe de a se disciplina, caracterul său a devenit rebel.

¹ Benito Mussolini, *La mia vita*, Liber Liber, Roma, 2018, p. 9 (traducerea autorului).

² Claretta Petacci, *Mussolini segreto*, Critica, Barcelona, 2010, p. 69.

În 1894 a fost exmatriculat din școală pentru că a rănit un coleg cu un brici.

Părinții săi l-au trimis apoi la școala laică din Forlimpopoli, o localitate aflată la 11 kilometri de Predappio. Acolo, atitudinea sa a suferit o schimbare radicală, deoarece nu numai că s-a dedicat studiilor, dar a devenit un elev demn de respectul colegilor și al profesorilor săi. Apoi, în 1898, a trecut la liceu, unde s-a pregătit pentru obținerea diplomei de profesor de școală primară, pe care a primit-o în 1901.

Cu această diplomă în buzunar, Mussolini a pornit în căutarea unui loc de muncă. Predarea însă îl interesa mai puțin decât politica, o pasiune pe care o moștenise de la tatăl său și care, în 1900, îl determinase să adere la Partidul Socialist Italian. Așa că a fost aproape recunoscător că prima școală în care a intrat ca profesor nu i-a reînnoit contractul.

La scurt timp după aceea, în vara lui 1902, a decis să plece în Elveția. Îl anima dorința de a vedea lumea și de a câștiga ceva bani, dar mai ales de a scăpa de serviciul militar obligatoriu, o impunere împotriva căreia pacifismul său socialist se revolta.

Astfel, tânărul s-a stabilit la Lausanne, unde a început să lucreze ca zidar. La câteva săptămâni de la sosire, colegii săi, seduși de vigoarea cu care apăra drepturile de muncă ale tuturor, l-au ales secretar al sindicatului italian al zidarilor. Această poziție i-a deschis, la rândul său, paginile cotidianului socialist *L'Avvenire del Lavoratore*, în care, în august 1902, a publicat un articol în care se dezlanțuia cu înverșunare împotriva

îndoctrinării burgheziei: „Dispariția tiraniei pe care o singură clasă socială, cea care are privilegiile economice, o exercită asupra celeilalte va însemna sfârșitul oricărui bigotism și al urii rasiale; atunci toți oamenii vor fi uniți într-o solidaritate fraternă”.¹

În acest fel, curând a început să fie cunoscut în cercurile socialiste ale comunității italiene din Elveția, unde surprindea mai mult prin vehemență decât prin ortodoxia convingerilor. Pentru că socialismul lui Mussolini era un amalgam confuz de idei dezordonate împrumutate de la filosofi precum Friedrich Nietzsche, naturaliști precum Charles Darwin și romancieri precum Victor Hugo, toate amestecate cu o ură nestăvilită față de toate semnele de inegalitate și de autoritate, la care adăuga acea tradiție foarte italiană a *mangiaprèti*, sau „devorator de preoți”. Pe scurt, devenise un socialist maximalist în obiective și revoluționar în mijloace. În fond, ceea ce l-a călăuzit nu a fost atât o dorință de dreptate inspirată de dragostea față de umanitate, cât un profund sentiment de inferioritate față de cei care, datorită puterii și banilor, își puteau permite orice doreau.

Laudele și aplauzele primite pentru discursurile sale l-au convins că are stofă de lider. Cu toate acestea, viața sa de atunci nu era deloc ușoară, deoarece, pe lângă slujbele mărunte pe care a trebuit să le presteze pentru a supraviețui, a avut și experiențe neplăcute cu poliția elvețiană, ale cărei dosare îl catalogau drept un scandalagiu socialist. Însă arestările și expulzările dintr-un canton elvețian

¹ R.J.B. Bosworth, *Mussolini*, Peninsula, Barcelona, 2002, p. 78.

într-altul nu l-au descurajat. Dimpotrivă, acestea i-au reafirmat ura față de stat, al cărui braț represiv era poliția.

Eforturile sale au fost răsplătite în 1904, când a devenit colaborator constant al *L'Avvenire del Lavoratore*. În același an, numele său a apărut chiar și într-un articol din cotidianul liberal *La Tribuna*, din Roma, în care era descris, premonitoriu, ca un *duce* („lider important”) al socialismului.

În același an, nașterea prințului moștenitor al Italiei, Humbert, l-a determinat pe regele Victor Emmanuel al III-lea să acorde o amnistie generală. Mussolini, care fusese condamnat în contumacie la un an de închisoare pentru neîndeplinirea serviciului militar, a decis să profite de această amnistie și să se întoarcă acasă. Cu toate acestea, nu a fost absolvit de obligațiile militare și a fost trimis la Verona pentru a servi în Regimentul 10 *Bersaglieri*. În ianuarie 1905 i s-a acordat permisiunea de a-și vizita mama muribundă, care, luându-și rămas-bun, l-a îndemnat să-și reconsidere purtarea și să se comporte chibzuit.

Și chiar a încercat, astfel că, după ce a fost eliberat din serviciul militar în 1906 cu un certificat în care superiorii săi îi laudau buna conduită și disciplina, și-a reluat cariera didactică, mai întâi la Tolmezzo și apoi, din 1908, la Oneglia. Cu toate acestea, angajamentul politic a sfârșit prin a pune stăpânire pe el. Așa cum îi și mărturisise mamei sale cu câțiva ani înainte: „Mișcarea socialistă a devenit pentru mine o necesitate de bază. Dacă m-aș opri, pur și simplu aș muri.”¹

Mussolini a început apoi să scrie pentru ziare precum *La Lima*, în paginile cărora a devenit cunoscut ca un individ radical în urma unor afirmații precum acelea că drapelul național nu era mai mult decât „o cârpă bună de înfipt în bălegar” sau că patria era „o fantomă cristică: răzbunătoare, crudă, tiranică”.¹

La începutul lui 1909 a plecat la Trento pentru a prelua sarcina de a îngriji ediția locală a *L'Avvenire del Lavoratore* și pentru a colabora la organizarea socialistă a acestui oraș și a regiunii sale, Trentino, care avea o populație majoritar italiană, dar care se afla sub suveranitate austriacă. A fost atât de activ încât, șase luni mai târziu, guvernul a ajuns la concluzia că însăși prezența sa reprezenta o amenințare la adresa siguranței publice și a fost expulzat în Italia.

Lipsit de mijloace de subzistență, s-a mutat la Forlì, unde tatăl său conducea o *trattoria* împreună cu noua sa parteneră, Anna Guidi. Mussolini i-a ajutat câteva zile, până când a decis că angajamentul față de cauza socialistă necesita tot timpul său. Nu a plecat însă singur, ci a luat-o cu el pe fiica Annei, Rachele, o fată de 19 ani pe care a sedus-o prin cuvinte înflăcărâte și credința că într-o zi va cuceri lumea. În pasiunea sa, a amenințat-o chiar că o va ucide și apoi se va sinucide, dacă părinții ei nu vor fi de acord cu relația.

Povestea pe care i-a spus-o Clarei Petacci ani mai târziu a fost însă mult mai puțin romantică: „Fata aceea

¹ *Ibidem*, p. 80.

¹ Richard Collier, *Duce! Duce! Ascenso y caída de Benito Mussolini*, Torres de Papel, Madrid, 2015, p. 51.

era la îndemână, era fiica familiei: trupeșă, opulentă, cu niște sâni splendizi, frumoasă. Țărancă, dar frumoasă. M-am ținut după ea, am curtat-o, mi-a plăcut de ea. Și într-o zi am întins-o pe un fotoliu și am deflorat-o... cu violența mea obișnuită. Am continuat așa o vreme, până când într-o zi mi-a spus: «Benito, sunt însărcinată». «Bine, o să ne căsătorim.»¹ Ca urmare a acestei relații, pe 1 septembrie 1910 s-a născut o fiică, Edda. Cu toate acestea, nu s-a căsătorit civil cu Rachele până pe 17 decembrie 1915, la o lună după ce o altă femeie, Ida Dalser, care pretindea că era soția sa adevărată, i-a dăruit un fiu, pe Benito Albino Dalser. Ducele nu l-a recunoscut însă și nici nu s-a putut dovedi vreodată că mariajul avusese loc. În orice caz, Rachele a știut din acel moment că, dacă vrea să-l păstreze alături de ea pe tatăl fiicei sale, va trebui să învețe să închidă ochii la infidelități precum cea cu Dalser și, dat fiind caracterul său impulsiv și irepresibil, la toate cele care au urmat. El i-a mulțumit în felul său, rezervându-i întotdeauna statutul de soție oficială, deși a ținut-o departe de sfera publică.

Intrarea în scena politică

Având o familie de întreținut, Mussolini nu s-a îndepărtat de obiectivul său de a se face remarcat pe scena politică. În acest scop, a început să reorganizeze cercurile socialiste din Forlì și să crească numărul adepților

acestora, o sarcină pe care a combinat-o cu contribuții jurnalistice și conferințe.

Ocazia pe care o căuta s-a arătat în vara 1911, când guvernul liberalului Giovanni Giolitti a început să pregătească o campanie de cucerire a Libiei, aflată atunci în mâinile turcilor. Partidul Socialist Italian s-a opus categoric la ceea ce considera a fi un război colonial și imperialist, cât se poate de nedrept. La fel și jurnalistul, ale cărui articole și discursuri erau o încercare disperată de a atrage atenția asupra celor „trei lumi, trei instituții, trei absurdități” ale monarhiei, armatei și războiului. Și nu s-a mulțumit cu atât, ci a organizat o grevă generală pe 26 septembrie, care a avut repercusiuni atât de mari în zona Forlì, încât a dus la arestarea sa. El singur și-a construit apărarea: „Dacă mă vor achita, îmi vor face o favoare; dacă mă vor condamna, îmi vor face o onoare”,¹ a concluzionat sfidător într-un proces care a stârnit un interes enorm.

A fost condamnat la un an de închisoare, dar acesta a fost lucrul cel mai puțin important, pentru că ceea ce a contat cu adevărat a fost că și-a câștigat faima pe care o urmărea cu atâta ardoare. Recompensa a venit la sfârșitul lui 1912, când a fost numit redactor la *Avanti!*, organul oficial de comunicare al Partidului Socialist Italian. Numirea l-a determinat să se mute, împreună cu Rachele și fiica sa, la Milano, unde se afla sediul ziarului.

Ajutat de succesul publicației *Avanti!*, al cărei tiraj a reușit să-l dubleze în scurt timp, Mussolini și-a făcut

¹ Claretta Petacci, *Mussolini segreto*, Crítica, Barcelona, 2010, p. 78.

¹ Richard Collier, *Duce! Duce! Ascenso y caída de Benito Mussolini*, Torres de Papel, Madrid, 2015, p. 54.